

החוג ללימודי אסיה

הפקולטה למדעי הרוח

עבודת פרו-סמינריון במסגרת הקורס "חברה ומדינה בהודו"

בהנחיית ד"ר ארנית שני

מגמת הודו

"לדמיין את קהאליסטן בלונדון, טורונטו

וושנינגטון"

התפוצה הסיקית במערב והתנועה הלאומית הסיקית

התלמיד : נמרוד ברקין

שנה"ל תש"ע

ספטמבר 2010

תוכן העניינים

3..... מבוא

5....."תפוצה קורבנית".....תפוצה הסיקית: מקהילת מהגרים ל"תפוצה קורבנית"

8.....קהאליסטן.קום: לדמיין אומה ווירטואלית.....

12.....סיכום ומסקנות.....

14.....ביבליוגרפיה.....

"איננו מבקשים רק פיסת אדמה כלשהי. אנחנו מבקשים אדמה שבה יוכלו הסיקים להגן על נשותיהם וילדיהם, שבה יהיה הסיקי אדון לגורלו ושבה מקדשינו לא יידרסו תחת שרשראות הטנקים. אתם יכולים לקרוא לה פאנג'ב העצמאית, מדינה ריבונית או קהאליסטן. מבוקשנו היא מולדת לאומה הסיקית".

גנגה סינג דהילון (מצוטט אצל Oberoi 1986).

בראשית חודש יוני 1984 פרץ הצבא ההודי ל"מקדש הזהב", המתחם הקדוש ביותר לדת הסיקית בעיר אמריצר שבמדינת פאנג'ב, במטרה לטהרו מקבוצה של סיקים מיליטנטים שהתבצרו בו, תחת הנהגתו של ג'רניל סינג בהינדרנוואלה. הפריצה החלה עשור של דמים בפאנג'ב, שכלל- בין היתר- התנקשות בחייה של ראש ממשלת הודו אינדירה גנדהי, פרעות אנטי-סיקיות בדלהי וערים נוספות בצפון הודו, אינספור מעשי טרור מצד קבוצות סיקיות חמושות וטרור נגדי של כוחות הביטחון ההודים. רק בתחילת שנות התשעים דוכאו הקבוצות החמושות (שהיו מיעוט זעום בקרב האוכלוסייה הסיקית בהודו) והסדר הושב לפאנג'ב, לא לפני שעשרות אלפי אזרחים ואנשי כוחות הביטחון נהרגו (Wallace 1995, 354). אולם מזה שתי מאות חיו קהילות סיקיות ברחבי העולם; כיצד השפיעו עליהן אירועים דרמטיים אלו?

עבודה זו מבקשת לבחון את חלקה של התפוצה הסיקית במאבק למען קהאליסטן (שהיא יישות סיקית עצמאית וריבונית)- איזה תפקיד היא משחקת בו וכיצד משפיעה השתתפותה על דמותו. שתי שאלות עומדות לבחינה: הראשונה היא מדוע כלל ממשיכים חלקים- קטנים אך נמרצים וקולניים- בתפוצה הסיקית לתמוך בקמפיין למען קהאליסטן, כאשר בפאנג'ב בפרט- ובהודו בכלל- איבדה התנועה את תמיכתם (הפומבית, לפחות) של הסיקים? השאלה השנייה היא מה מייחד את דרכי הפעולה של התפוצה במסגרת התנועה הקאהאליסטנית, האם הן נושאות פרי וכיצד מנצלת התפוצה את המציאות שבה היא מתקיימת לצורכי התנועה?

כתשובה לשאלות אלו אנסה להציג את הטענה הבאה: אותם חלקים בתפוצה הסיקית הממשיכים במאבק למען קהאליסטן, עושים זאת מכיוון שהוא מעניק להם "זכות עמידה" בתוך מערכת בינלאומית שבה עולה כוחם של ארגונים לא-ממשלתיים (NGO'S) ותפוצות אתניות; השימוש הנרחב באינטרנט הוא שמבדיל ומייחד את פעילותם של תומכי קהאליסטן בתפוצה ומאפשר להם ליצור "מציאות ווירטואלית" שבה קהאליסטן מתקיימת ו"מדומיינת" (אנדרסון 1999; Keith 2008).

הפרק הראשון בעבודה ייבחן את מושג התפוצה, "סוגי" התפוצות וההבדלים ביניהם, וכיצד ניתן לסווג את התפוצה הסיקית. החלטתי להרחיב בתחום התיאורטי מכיוון שאני סבור שבעולם שבו מדינות הלאום הן כבר לא השחקנים היחידים [בעוד שבאזורים חרות קרוב למאתיים מדינות, הרי שבעולם קיימים קרוב לאלפי "לאומים" (Cohen 1997)] המחקר על זהותם של השחקנים החדשים- NGO'S, לאומים חסרי מדינה (Homeless Nations) ותפוצות אתניות- הופך להיות קריטי (Knight 2002 ; Gayer 2002).

הפרק השני יציג תחילה בסיס תיאורטי לטענתי בדבר תפקידו של האינטרנט בקרב תומכי קהאליסטן שבתפוצה הסיקית. בתזה המפורסמת שלו בנוגע לדרכי היווצרותן של אומות (Nations), בנדיקט אנדרסון קובע שהדפוס הוא שהיה האמצעי המרכזי שיצר את החיבור בין חברי קהילות שאינם מכירים זה את זה, ואפשר להם "לדמיין קהילה". תזה זו תידון בהרחבה בהמשך, אך אומר בקצרה שאני מנסה לטעון שהאינטרנט מחליף כיום את הדפוס כאמצעי המרכזי שבאמצעותו "מדומיינת" קהילה לאומית כלשהי, במיוחד כזו שחיה מחוץ למדינת האם, כלומר- תפוצה.

בהמשך פרק זה אציג את אותה מציאות ווירטואלית, שבריאן קית' אקסל קורא לה "Khalistan.com", שבמסגרתה "מדמיינת" ("מדומיינ" איננו "מזויף" לפי אנדרסון) התפוצה הסיקית את זהותה הלאומית. מחקרו של קית' אקסל בדבר העיסוק האובססיבי-כמעט בדמותו של השאהיד הסיקי מעניק לי נקודת פתיחה שממנה אנסה לסווג ולהציג את השימוש שעושים תומכי קהאליסטן בתפוצה ברשת האינטרנט, ואת האפשרויות שהוא מעניק לה. גם האינטרנט, בדומה לתפוצות הנידונות בפרק הראשון, הוא תחום שטרם זכה למלוא תשומת הלב האקדמית לה הוא ראוי. אני מאמין ששני הנושאים קשורים קשר הדוק האחד לשני, והם מתקיימים בצורה כמעט סימביוזית- האינטרנט פורח משום שהוא מאפשר לאנשים לחיות פיזית במקום אחד אך לחוש שהם במקום אחר, והתפוצות הגלובאליות פורחות משום שהאינטרנט מאפשר להן להיות "שם" ("ב"גלות") ולהרגיש "כאן" ("ב"מולדת"). במקרה הנידון פה, האינטרנט כאמור מספק לתומכי קהאליסטן בתפוצה לא רק דרכי פעולה חדשות אלא גם- ובמיוחד- קרקע פוריה ליצירת מציאות חדשה לגמרי; מציאות שבה קהאליסטן היא עובדה קיימת.

בפרק הסיכום אעמוד על הפגמים והמגבלות שיתכן ונמצאים בטענות שהוצגו. בנוסף, אנסה להציג סקירה של מצבה של התנועה הקהאליסטנית כיום, על סמך חומרים שאספתי באינטרנט בחודשים האחרונים.

התפוצה הסיקית: מקהילת מהגרים ל"תפוצה קורבנית"

רובין כהן (Cohen 1997) מספק לנו מסגרת תיאורטית למושג התפוצה (Diaspora): המושג מורכב מהמילים היווניות *Speiro*, ("לזרוע"), ו- *Dia* ("מעל" או "מעבר"), ומשמעותו המקורית הייתה הגירה מכוונת לשם קולוניזציה של טריטוריה מחוץ למדינת האם. עם זאת, מושג זה קיבל משמעות הפוכה כאשר הוא הוצמד ליהודים לאחר חורבן בית המקדש הראשון, וביתר שאת לאחר חורבן הבית השני: ממושג שמתאר פעולה כוחנית הוא הפך למושג המתאר מציאות טרגית של עם שנושל מאדמתו בכוח הזרוע. "האב-טיפוס היהודי" הפך לזה המזוהה ביותר עם מושג התפוצה, אולם לא כל התפוצות מקורן באירוע טראגי, וכדי להבחין ביניהן ולסייע בהבנת דרכי פעולתן, כהן מחלק אותן לחמש קטגוריות: (1) קורבנות (Victims): עמים שחווה טראומה קולקטיבית, (2) מהגרי עבודה (Indentured), (3) תפוצה אימפריאלית/קולוניאלית (Imperial/Colonial), (4) סוחרים (Trade) ו- (5) תפוצה "תרבותית" (או "היברידית", מכיוון שהיא איננה בעלת דפוס יחיד).

דראשן סינג טאטלה (Tatla 1999) מציג מסגרת תיאורטית משלו בנוגע לתפוצה הסיקית, על בסיס ההגדרות של כהן. לדבריו, הסיקים מחוץ להודו מחזיקים במרבית מהמאפיינים הדרושים להפיכתה של "קהילת מהגרים" מפוצלת ל"תפוצה" בעלת תודעה משותפת: אידאליזציה של "ארץ אבות" שעליה יש לשמור ולטפח, התפתחותה של תנועת שיבה שמקבלת את אישור הקולקטיב (Tatla 1999, 18;53), מודעות אתנית חזקה המבוססת על תחושת ייחוד, היסטוריה משותפת ואמונה בגורל משותף, יחסים סבוכים עם החברות המארחות, ותחושת סולידריות עם בני הקבוצה במדינות אחרות (Tatla 1999, 5).

אולם כדי ל"זכות" להיכלל בקטגוריה הראשונה של כהן, "הקורבנית", טאטלה טוען שאותה קהילת מהגרים צריכה "אירוע מכונן טראגי" שקושר את חבריה בזיכרון ובסולידריות החוצים גבולות והופך אותה ל"תפוצה". ליהודים היה זה כמובן חורבן שני בתי המקדש שלהם, וביתר שאת השואה; לארמנים היה זה רצח העם שביצעו בהם הטורקים. טאטלה טוען שלסיקים, אותו מאורע מכונן הוא הפריצה ל"מקדש הזהב" באמריצ'ר ביוני 1984 והפרעות בסיקים בערי צפון הודו לאחר ההתנקשות בראש ממשלת הודו אינדירה גנדהי. הוא טוען שהסיקים משווים את האירועים האלו לחורבן שני בתי המקדש של היהודים ולרדיפות שאלו עברו במשך אלפי שנות גלות, ושמהז 1984 רואים עצמם חברי התפוצה הסיקית כחברים בתפוצה מהסוג "קורבני", על כל המשתמע מכך (Tatla 1999, 132).

כעת, שיש לנו מושג ברור יותר על "אופייה" של התפוצה הסיקית ועל השינוי שעבר עליה לאחר 1984, אני מעוניין לבחון שני מימדים הקשורים זה בזה, שאני מאמין שיתרמו להבנת מימד שלישי, והוא המימד "הגלובאלי" של התפוצה הסיקית, וזאת על מנת לבאר את טענתי בדבר אותה "זכות עמידה" שמעניקה התנועה הקהאליסטית לתפוצה בזירה העולמית העכשווית.

אנדרסון טוען ש"התקופה בתולדות העולם שבו נולדת כל לאומיות משפיעה, ככל הנראה, השפעה רבה על היקף הבסיס הטריטוריאלי שלה" (אנדרסון 1999, 97). זהות סיקית נפרדת- דתית ו"לאומית"- החלה להתגבש רק בשלהי המאה ה-19, וזאת בהשפעת השלטון הקולוניאלי הבריטי ויחסו אל הקבוצות החברתיות השונות בהודו, וכתגובה לתנועות תחייה הינדואיות שביקשו להטמיע את הסיקים לתוכן. שלא במקרה, באותו הזמן בדיוק החלה ההגירה הסיקית למערב, בהשפעת האפשרויות שהעניק השירות הצבאי באימפריה הבריטית, ולכן כבר מראשיתה הייתה התנועה הלאומית הסיקית פעילה לא רק בהודו, אלא גם ברחבי האימפריה. גם דאס (Das 1992) מתייחסת לחשיבותו של מימד הזמן בעיצוב השיח הסיקי המיליטנטי, בעיקר על ידי יצירת חיבור היסטורי בין העבר המפואר להווה המדכא וחסר הריבונות.

המימד השני הוא הטריטוריה. אוברוי (Oberoi 1986) מראה כיצד גיבוש הזהות הסיקית הנפרדת, שהחל בסוף המאה ה-19, לווה בהתגבשות הקביעה שפאנג'ב היא מולדתם של הסיקים וככזו "שייכת להם" (על אף שמעולם לא היוו בה רוב מכריע). הוא מציין שהדוגמטיות הנוקשה הזו עומדת בניגוד גמור לשלבים הראשונים של הקהילה הסיקית, שהייתה לא רק הטרוגנית ולא-אורתודוקסית אלא גם חסרת טריטוריה מוגדרת וברורה. במקביל, הפעילות במרחב האימפריאלי הבריטי אפשרה לתנועה הלאומית הסיקית להרחיב את בסיס הפעולה הטריטוריאלי שלה; נוצר פרדוקס מסויים, שבו הקריאות הנרגשות ביותר לכינון ריבונות סיקית בפאנג'ב הגיע משטח "אקס-טריטוריאלי", מעבר לים.

אופייה הגלובאלי של התפוצה הסיקית עצמה עוצב אם כך בגלל שהיא "באה לעולם" (מבחינת דריסת רגל פוליטית) בתקופה שבה העולם החל להפוך ל"כפר קטן". התפשטות הטכנולוגיה המודרנית אפשרה לאדם לחיות במחוז בריטיש קולומביה שבקנדה מבלי להרגיש שאי פעם עזב את כפר הולדתו במחוז אמריצ'ר שבפאנג'ב, והפכה אותו מגולה לשותף מלא בחיי המולדת.

תיארנו עד עכשיו שלושה "מימדים מכווננים" של התפוצה הסיקית: זהותה כקורבן (אחרי 1984), הזמן שבו באה לעולם ותהליך הדה-טריטוריאליזציה שלה. כיצד מעצבים מימדים אלו את פעילותה במסגרת התנועה הקהאליסטית וכיצד הם מסייעים לה?

אני טוען כאמור, שקהאליסטן מהווה את זכותה של התפוצה הסיקית "לשים רגל בדלת" בזירה הפוליטית (המדינית ובין-לאומית); זכות זו הייתה מוגבלת כאשר היקף הפעילות עמד על נושאים אזרחיים גרידא כמו הזכות לשאת קירפאן (הפגיון הסיקי הקדוש) או לחבוש טורבאן במקום העבודה ובמוסדות לימוד. רק תביעה לאומית מעניקה את תשומת הלב הרצויה, ואירועי 1984 מספקים את העילה המושלמת- הם מוכיחים (מנקודת המבט הסיקית) שהסיקים הם מיעוט נרדף ("קורבני") בהודו ולכן חייבים מדינה ריבונית.

מהרגע שהושגה העילה, מעצבים המימדים הנ"ל את המאבק. "רוח התקופה" (גלובאליזציה) מכתיבה מלכתחילה את המאבק כגלובאלי ולא מקומי, והעובדה שכיום מרבית המאבק אכן מתרחש מחוץ להודו רק מחזקת טענה זו. הדה-טריטורליזציה (או העל-טריטורליזציה) מאפשרת לארגונים שונים דוגמת ה-WSO (World Sikh Organization) ו"מועצת קהאליסטן" (Council of Khalistan) (שניהם יושבים בארה"ב) לפנות לחברי קונגרס בארה"ב ובקנדה, למזכ"ל האו"ם ולעצרת הכללית, מתוך כוונה להעלות על סדר היום הבינלאומי את זכות ההגדרה העצמית של הסיקים, את מצבם בפאנג'ב ואת יחסה של המדינה ההודית אליהם (Gayer 2002, 30-31); ממשלת הודו היא בסך הכל עוד צד בסכסוך, ולא בהכרח זה שיש להפנות אליו את מרבית המאמצים. פאנג'ב איננה עוד בעיה פנים-הודית, אלא בינלאומית ומולטי-טראלית.

דרך פעולה זו, יחד עם הפגנות ומחאות חוקיות שונות, לא הייתה יכולה לצאת לפועל בפאנג'ב, ולא רק בשל העובדה שהאוכלוסייה הסיקית בפאנג'ב היא כפרית וחקלאית ברובה (Wallace 1995, 378), וככזו חסרת קשר למרכזים עירוניים ולמוקדי קבלת ההחלטות. התפוצה (הגלובאלית) מייצגת את המולדת (הלוקאלית) ומהווה את ערוץ התקשורת המרכזי- והבלעדי- למוקדי הכוח המדיניים והבין לאומיים. התשואה היא הדדית: התנועה הקהאליסטנית מקבלת שורה של דוברים ומסבירים רהוטים ובעלי ידע בהלכות העולם הגדול, ואילו התפוצה מקבלת זירת פעולה (יחידה, למעשה) שבה היא יכולה לבטא שאיפות פוליטיות וחברתיות הנמנעות ממנה במערכת הפוליטית של המדינה המארחת (מאחר והסכסוכים האזרחיים יושבו זה מכבר).

בפרק זה ניסיתי להציג מסגרת תיאורטית למושג התפוצה ואת אופייה הגלובאלי של התפוצה הסיקית, וממנה לשרטט שלושה מימדים שמסבירים ומכתיבים את דרך פעולתם של תומכי קהאליסטן בתפוצה. הצגתי כיצד פועלת התפוצה בזירה הפוליטית, ובפרק הבא אבקש להתמקד בזירת הפעולה שהיא לטעמי החשובה ביותר כיום- האינטרנט, שמספק לתפוצה זירת פעילות נרחבת בהרבה, שבה אפשר "לדמיין את קהאליסטן", ולו רק במימד הווירטואלי.

במבוא לספרו מציג את בנדיקט אנדרסון את הגדרתו למושג "אומה": "קהילייה (Community) פוליטית מדומיינת- ומדומיינת כמוגבלת וכריבונית מעצם הגדרתה" (אנדרסון 1999, 36). כפי שהוצג במבוא, התזה של אנדרסון היא מהפכנית מכיוון שהיא שוללת את ההנחה שהלאומיות (Nationalism), ככל שאר ה"איזמים" (האידיאולוגיות), מקורה במחשבה שכלתנית ורציונאלית. לחלופין הוא טוען שהלאומיות, או ה"אומיות" (כפי שתירגם דן דאור את המונח Nation-Ness), היא תוצר תרבותי שקם כאלטרנטיבה לשתי המסגרות התרבותיות ששלטו במין האנושי ברחבי העולם- הדת המאורגנת (בעיקר היהדות, הנצרות, האיסלאם והבודהיזם) והמלוכה השושלתית. את הופעתה של הלאומיות ואת סוד קסמה מסביר אנדרסון בשחיקת כוחן של הדת המאורגנת ושל המלוכה השושלתית. מוסדות תרבותיים אלו נשחקו, לטעמו, עקב שני תהליכים: תחילתו של מה שוולטר בנימין קרא "עידן השעתוק המכני" ואנדרסון קורא לו "קפיטליזם הדפוס"- ההפצה המסחרית של רעיונות, הכתובים בשפת המקום ולא בשפות הקודש (עברית, לטינית, ערבית, פאלי) שהיו נחלת הכמורה והכהונה, ו"גילוי" העולם הלא-אירופי, כלומר האמריקות, דרומה ומזרחה של אסיה ואפריקה שמדרום לסהרה. העידן הקולוניאלי החל אם כך במקביל לעידן הלאומי, ולפי אנדרסון, שני הרעיונות קשורים יחדיו קשר הדוק, ומשפיעים הדדית. במבט שטחי, קשה להחיל את התזה של אנדרסון על האומה הסיקית. ראשית, יש לקבוע האם הסיקים מהווים "אומה", או שמא הם קהילה דתית; בוויכוח הזה, כפי שהוזכר בפרק הקודם, מוצאים הסיקים- וחוקרים רבים- דמיון לתהליכים שעברו על היהודים (Tatla 1999, 114-115). שנית, גם אם נקבל את ההנחה שהסיקים מהווים אומה, עדיין לא ניתן להתעלם מהעובדה שהדת משחקת תפקיד מכריע בהוויה הסיקית, מה שעומד לכאורה בסתירה מוחלטת לתזה של אנדרסון, שכזכור מעמיד את הלאומיות כאלטרנטיבה לדת המאורגנת. לבסוף, מאחר ובמרכז האומה הסיקית עומדת הדת הסיקית, שאליה יכול- תיאורטית- כל אדם להתקבל במידה ויקבל עליו את "עול המצוות", אזי אותה אומה איננה "מוגבלת" ולכן איננה מתאימה להגדרת האומה לפי אנדרסון.

למרות הקשיים הניכרים הללו, אני מאמין שהתזה של אנדרסון יכולה לסייע לנו להבין אם לא את הלאומיות הסיקית כולה, אזי לפחות את חלקה של התפוצה הסיקית בתנועה הלאומית הסיקית. כפי שהצגתי בפרק הקודם, התנועה הלאומית הסיקית קשורה קשר הדוק לתפוצה הסיקית בעולם, שכיום מהווה את הבסיס למרבית "הפעילות הלאומית" הזו. בשום מקום פעילות זו איננה

בולטת יותר מאשר ברשת האינטרנט: הקהילה המדומיינת של אנדרסון מוצאת מרחב מחייה ווירטואלי שיתרונותיו עולים עשרות מונים על הדפוס, שהיה ערוץ ההפצה המרכזי של הדמיון הקהילתי בעבר. האינטרנט מאפשר הפצה של ידע בשתי שפות במקביל (מרבית האתרים הסיקיים מתנהלים באנגלית ופאנג'בי, או אפילו בפאנג'בי בתעתיק לטיני), מאפשר קבלת מידע בזמן אמיתי, ומעל לכל הוא מאפשר השתתפות אקטיבית של כל חברי הקהילה, כולל ילדים וכאלו שהשכלתם איננה גבוהה או מלאה (הצצה בשפת הטוקבקים והציאטים מלמדת שמספיק אפילו ידע בסיסי ביותר בכתיבה על מנת להעביר רעיונות). בפראפרזה על דבריו של וולטר בנימין אפשר לומר שאנחנו חיים ב"עידן השעתוק הדיגיטלי"- בעוד שהדפוס אפשר הפצת רעיונות לכל אחד, הרי שהאינטרנט מאפשר הפצת רעיונות לכל אחד, על ידי כל אחד.

כאשר נכנסים לכתובת הבאה: <http://www.sikhfreedom.com>, מופיע הסלוגן "בשביל המחר שלך, אנחנו מקריבים את שלנו היום", ובין התמונות המוצגות באתר ניתן למצוא את בהינדרנוואלה וחסידיו צועדים במקדש הזהב (להרחבה על בהינדרנוואלה: Mahmood 1996). עמוד אחר באתר יוביל את הגולש אל "קהאליסטן": הדיון המופיע בו כלל איננו פילוסופי ("האם קהאליסטן תקום?") אלא יוצא מנקודת הנחה שקהאליסטן יכולה לקום כבר מחר; בהמשך הדיון מפורטות שלל הסיבות (הארציות) שמחייבות את הקמת קהאליסטן.

אתר זה הוא חלק מרשימה ארוכה למדי של אתרים ובלוגים פרו-קהאליסטניים, המצהירים בגלוי על עמדתם ועל חלקם בתנועה הקהאליסטנית. חלק מרכזי באתרים אלו הוא העיסוק האובססיבי-כמעט במות-הקדושים (שאהיז), שגם עומד במרכז מחקרו של בריאן אקסל קיטי. על ידי בחינת המיתוס שהתפתח סביב גורלו של בהינדרנוואלה וגופתו (Keith 2008, 1149) קיטי מציג את הטענה הבאה: האינטרנט, שהוא חסר טריטוריה, מאפשר לתפוצה- שהיא בעצמה חסרת טריטוריה- לרומם ולזכך (To sublime) את קהאליסטן למעמד "שמימי", בעיקר על ידי השימוש בדמות שאהיז ופולחן מות הקדושים; האינטרנט חסר הטריטוריה מאפשר לאומה (קוואם בפאנג'בי) חסרת הטריטוריה לגבש "מציאות גלובאלית חדשה".

קיטי אקסל סותר את המסגרת התיאורטית של כהן וטאטלה וקובע שכיום, במציאות הגלובאלית, ניתן לומר שהתפוצה יוצרת את המולדת, ולא להיפך (Keith 2008, 1157); תפוצה איננה מוגדרת עוד לפי מולדתה והדרך שבה עזבה אותה, אלא מגדירה בעצמה מהי אותה "מולדת". לתפוצות שמעולם לא היו חלק ממדינה פיזית ריבונית, כמו הסיקים והפלסטינים (ועד

1948 גם היהודים), קל יותר לרומם, לזכך ולדמיין את המולדת לפי ראות עיניהן (כך למשל בנה לעצמו הרצל אלטנלינד דמיונית, שאיננה מעוגנת בתפיסות קודמות של מולדת היהודים).

מימד נוסף באתרים הפרו-קהאליסטיים הוא הזכרון. אנדרסון טוען בספרו שלמוזיאון יש תפקיד מכריע בעיצוב ההווה הלאומית, באותה מידה שהיה לו תפקיד בעיצוב ההווה הקולוניאלית (אנדרסון 1999, 215). בחוגים הקהאליסטיים ברשת, עיקר הזכרון מכוון לאירועי 1984 ולפועלם של השאהידים, אך הוא קיים, בגוונים שונים, גם באתרים של חוגים שאינם מזוהים ישירות עם קהאליסטון. SikhToons.com, למשל הוא אתר קריקטורות מרהיב שיוצרו מציג מגוון רחב של יצירות, שכולן עוסקות בחוויה הסיקית, וחלק לא מבוטל מהן בהיסטוריה הסיקית, הקהילתית והאישית: בדף הביוגרפיה מצהיר היוצר שהוא "ניצול הגינוסייד של 1984" ומציג שורה של קריקטורות המתארות כיצד הפך מצעיר מגולח ומסופר, לגבר סיקי חובש טורבאן ובעל זקן. דפים אחרים באתר מוקדשים ל"פוגרומים של 1984" ותנועת ההינדוטבה, שהיא התנועה הלאומנית ההינדואית שנוקטת קו תקיף נגד לא-הינדואים בהודו; קריקטורה ארסית במיוחד מתארת אדם הנראה כמו היטלר, חבוש כובע קצינים נאצי, קורא עיתון המציין שגם אחרי 20 שנה טרם הורשע אף אחד מהמעורבים בפוגרומים של 1984 ומציין לעצמו "הייל אינדיה!".

האתרים שמשמשים את הגופים הייצוגיים של התנועה הקהאליסטנית, כמו khalistan-affairs.com, לא עוסקים במאבק אלים נגד הודו (למרות שאתר זה מציג בשער שלו את בהינדנוואלה וחסידיו תחת הכותרת "חופש הדיבור, חופש הדת, החופש לחיות"), אלא במאבק חוקתי וציבורי. אתרים אלו הם בעלי חזות "מכובדת" יותר מהבלוגים והאתרים העצמאיים הפרו-קהאליסטיים, ומפרסמים בעיקר מאמרי מערכת העוסקים בחינוך למען המטרה הקהאליסטנית, הדגשת האפליה נגד הסיקים בהודו, וחדשות מהנעשה בתנועה.

אתרים אחרים הם כאלו שאינם מזוהים עם המאבק הקהאליסטי עצמו, אך כן מייחסים מקום נכבד לאירועי 1984. אתרים כאלו הם למשל Sikhnet.com היושב בארה"ב ועוסק בשלל תחומים, החל ממחנות קיץ וכלה בשידוכים; אתרי חדשות כמו The Sikh Times הבריטי, ו-World Sikh News האמריקני; והאינציקלופדיה הסיקית החופשית SikhiWiki.org. שיטוט באתרים אלו יכול ללמד את הגולש עד כמה עמוקה השפעתם של אירועי 1984, לא רק ברמת המודעות הפוליטית אלא ברמה האישית הבסיסית ביותר: סיקים שנולדו במערב אחרי 1984 חשים הזדהות עמוקה עם האירועים, במידה שמזכירה-שוב-את זכרון השואה בקרב יהודים צעירים; מבול התגובות (רובן מחוץ להודו) שניתן למצוא בכל סרטון ביו-טיוב העוסק ב-1984

מעיד על עוצמת הרגשות הללו. בנקודה זו חשוב להדגיש שמרבית האתרים הסיקים, גם אלו המביעים תמיכה עמומה בקהאליסטן, מגנים בתוקף את המאבק האלים בכלל ואת הקבוצות הטרוריסטיות בפרט, וקוראים למאבק אזרחי וחוקתי למען אוטונומיה סיקית (www.sikhnet.com/news/khalistan-world-not-nation).

קבוצת האתרים האחרונה שאסקור היא של אתרים מסחריים העוסקים בהפצה של פריטי לבוש, תרבות ואביזרים סיקיים ופאנג'ביים, ופונים בעיקר לנוער ומבוגרים צעירים בתפוצה. אתרים כמו PanjabMall.com, שסיסמתו היא "החיה את תרבותך" ("Live your culture"), מוכרים פריטים סיקיים, החל מתשמישי קדושה כמו קירפאן (הפגיון הסיקי המקודש), דרך מפות של פאנג'ב הסיקית של המאה ה-19 וכלה במשחקי טריוויה על הקהילה הסיקית.

המפות הן פריט ששווה להתעכב עליו. המוזיאון, מפקד האוכלוסין והמפה, כפי שמספר לנו אנדרסון (אנדרסון 1999, 206), היו שלושת האמצעים החשובים ביותר בהם השתמשה המדינה הקולוניאלית כדי לבסס את שליטתה; כמו ירושות רבות מהעידן הקולוניאלי אומצו שלושת המוסדות הללו על ידי מדינות הלאום. לפי אנדרסון, כל קהילה מדומיינת מנסה לדמיין את "אומיותה" לא רק במובן הרגשי והסולידרי, אלא גם במובן הטופוגרפי- המפה היא החלה של הקהילה המדומיינת על המציאות, ודרך ל"קביעת עובדות בשטח". תחת קטגוריית "מתנות", מוצעת למכירה ב-PunjabMall מפה של פאנג'ב הריבונית מ-1848 (שנה לפני הסיפוח האלים לאימפריה הבריטית), אותה פאנג'ב שעל גבולותיה הטופוגרפיים מבססים תומכי קהאליסטן את דרישתם. האינטרנט מאפשר לתנועה הקהאליסטנית להראות לעולם שדרישתה איננה תלויה בריק, אלא מבוססת על תקדים היסטורי, שלא רק מוכיח את צדקת טיעוניה אלא גם משרטט את הפתרון (הקמת קהאליסטן על פי גבולות פאנג'ב הריבונית מ-1848).

פעילותה של התפוצה ברשת מתחלקת איפוא לשלושה מישורים. הראשון הוא אתרי התנועה הקהאליסטנית עצמה: אתרים רשמיים ובבלוגים ואתרים פרטיים. השני הוא אתרים העוסקים בחיי היום-יום של התפוצה, עוסקים באירועי 1984 ומאזכרים את קהאליסטן והמאבק לריבונות, אך לא נוקטים עמדה חד-משמעית ובכל מקרה מגנים את המאבק האלים. המישור השלישי הוא אתרים העוסקים בתרבות סיקית ופאנג'בית, ובמיוחד תרבות צעירה- הפצת אביזרי אופנה, פריטי אספנות ומתנות. אתרים אלו אינם עוסקים בצורה מודעת במאבק כזו או אחר, אלא מייצגים את תרבותו של הדור הצעיר בתפוצה, שמגלה מחדש (או "מדמיין מחדש") את קשריו עם פאנג'ב, במקביל לחייו במערב.

סיכום ומסקנות

עבודה זו לא עסקה במקורותיו של "משבר פאנג'ב" או ביחסייה של הקהילה הסיקית בהודו עם הרוב ההינדואי, אלא ניסתה לכוון זרקור אל קבוצה ספציפית בתוך הקהילה הסיקית העולמית (שמונה קרוב ל-20 מיליון נפש), והיא כאמור התפוצה הסיקית במערב. על ידי הצגת המסגרות התיאורטיות שפותחו על ידי רובין כהן ודארשן סינג טאטלה בנוגע להתפתחותן של תפוצות גלובאליות, ניסיתי לטעון שהמאבק למען קהאליסטן משמש חלקים בתפוצה הסיקית כ"זכות עמידה" בזירה בינלאומית משתנה, שבה עולה כוחם של ארגונים לא-ממשלתיים וקבוצות תת-מדיניות (Sub-National) אחרות; טענתי גם שהזמן, המקום והמימד הגלובאלי של התפוצה הסיקית הם שמאפשרים לה לפעול בצורה שבה היא פועלת, ולמעשה להוביל כיום את המאבק למען קהאליסטן, במקום הגופים היושבים בפאנג'ב עצמה.

בפרק השני הצגתי את טענתי השנייה, בדבר השימוש שעושה התפוצה באינטרנט והאפשרויות הגלומות בדרך פעולה זו. ביססתי טענה זו על סמך התזה של בנדיקט אנדרסון בנוגע לדרך שבה "מדומיינות" אומות ועל סמך מחקריו של בריאן קיטי אקסל על פולחן הקדושים (שאהיד) של תומכי קהאליסטן ברשת. הנקודה המרכזית שניסיתי להציג היא שהאינטרנט מהווה כיום את הערוץ המרכזי ליצירת "דמיון לאומי", ושהוא החליף את הדפוס כ"כלי הדמיון" העיקרי. בנוסף, רצייתי להפנות את תשומת הלב לכך שהאינטרנט מרחיב את מהפכת הדפוס, בכך שהוא מאפשר *לכל אדם ליצור מוצר תרבותי, ולא רק לצרוך אחד כזה*.

הטענות הנ"ל אינן חפות ממגבלות. מאמצייהם של ארגונים קהאליסטניים לזכות בהכרה מצד הקהילה הבינלאומית זכו עד כה להצלחה מוגבלת בלבד, אפילו בהתחשב בעובדה שבארה"ב וקנדה הם זוכים לתמיכה של מספר נבחרי ציבור. בהתחשב במעמדה העולמי העולה של הודו ובעובדה שהתנועה הקהאליסטנית איבדה למעשה את בסיס התמיכה שלה בפאנג'ב (Wallace 1995, 399), קשה להניח שהכרה כזו תגיע בעתיד הקרוב.

טענתי בדבר השימוש באינטרנט מוגבלת משתי בחינות עיקריות. הראשונה היא היעדר מסגרות תיאורטיות מספקות על האינטרנט עצמו והשימוש בו, מכיוון שזהו תחום שרק לאחרונה זכה לתשומת לב אקדמית. ישנו כבר מחקר רב על השימוש שעושים ארגוני טרור ברשת (Weimann 2006), אולם לא נתקלתי במחקר שאפשר להשליכו על דרך הפעולה של התנועה הקהאליסטנית, שבה קיימים פלגים אלימים לצד פלגים לא-אלימים.

המגבלה השנייה היא יותר פילוסופית ונוגעת למידת ההשפעה של פעילות ווירטואלית כזו. איזו השפעה על מדיניותה של הודו כלפי הסיקים יכולה להיות לדיון בפורום כלשהו, קבוצה בפייסבוק, או אתר העוסק באירועי 1984? כיצד יכולים סיקים היושבים בלונדון להשפיע דרך האינטרנט על החלטות המתקבלות בניו-דלהי? אין לשאלות אלו תשובה ברורה. ברור שכל עוד התנועה הקהאליסטנית נותרת בשולי הקהילה הסיקית, ואינה עומדת בראש סדר היום, אין לפעילות אינטרנטית- ענפה ככל שתהיה- השפעה ממשית כלשהי. לדעתי, התחום שבו משפיעה הפעילות באינטרנט יותר מכל הוא בעיצוב התודעה של הדור הצעיר, זה שטרם נולד בעת שהתרחשו האירועים הטראגיים של 1984, וזקוק לאינטרנט על מנת להכיר אותם. בנקודה זו יש לתנועה הקהאליסטנית בתפוצה משקל רב, מכיוון שהיא משכילה להקים באינטרנט מאגר מידע עצום, הכולל סרטים, קבצי קול וקטעי טקסט העוסקים בזכרון ובלמוד הנראטיב הקהאליסטני של אירועים אלו.

היכן עומדת כיום התנועה הקהאליסטנית? ב-19 ביולי 2010 התפרסמה ב"טיימס אופ אינדיה" ידיעה שכותרתה "מילטנטיים קהאליסטיניים עדיין מהווים איום". הכתבה מתארת וויכוח בין ממשלת פאנג'ב לבין שירותי הביטחון ומשרד הפנים של האיחוד בנוגע ל"רשימה השחורה" של 169 סיקים תומכי קהאליסטן החשודים בפעילות חבלנית. כתבה זו מראה לנו שגם נוכח השקט בפאנג'ב, המדינה ההודית- ובעיקר שירותי הביטחון- ממשיכה לראות בתנועה הקהאליסטנית איום. הערכת מצבה של התנועה בקרב התפוצה הסיקית כיום היא גם משימה לא פשוטה, בעיקר עקב הקושי להגדיר מהי בדיוק תמיכה בקהאליסטן, ו"מי הוא קהאליסטני?". אתרי התנועה מדווחים על חדשות מהנעשה בתנועה וידיעות מפאנג'ב המעידות על המשך ההתעמרות בסיקים (<http://www.khalistan-affairs.com/wp/?p=233>), ומפרסמים אירועי מחאה, כמו הפגנה משותפת בטורונטו של סיקים קהאליסטיניים וקשמירים נגד ביקורו של ראש ממשלת הודו (הסיקי) מנמוהאן סינג. באופן כללי, נראה שהפלג החוקתי והלא-אליים בתנועה הקהאליסטנית הוא שנותן את הטון כעת, בעיקר הודות לאפשרויות הרבות למאבק לגיטימי המצויות באפיק פעולה כזה, ועקב חוסר סבלנותה של הקהילה הבינלאומית כלפי טרור, בעיקר לאחר פיגועי ה-11 בספטמבר 2001. בנוסף, העובדה שסיקים במדינות מערביות מזוהים בטעות כמוסלמים קיצוניים עקב טורבניהם וזקניהם, ולעיתים מותקפים על רקע זה, מדרבנת את התנועה הקהאליסטנית בתפוצה להתנער מהדימוי האליים ולדבוק באמצעים חוקיים.

מה צופן העתיד לתנועה הקהאליסטנית, בהודו ובתפוצה, היא שאלה שנותרת ללא מענה. מה שכן ניתן לומר, הוא שדרכי פעולה חדשות, וקהלי יעד חדשים, צצים ומופיעים ללא הפסקה.

- Cohen, Robin, *"Global Diaspora: an introduction"*, Routledge, London, 1997.
- Das, Veena, *"Time, self and Community: Features of the Sikh militant discourse"*, Contributions to Indian sociology (n.s) 26,2, New Delhi, 1992.
- Gayer, Laurent, *"The Globalization of identity politics: the Sikh experience"*, www.ceri-sciences-po.org
- Keith, Brian Axel, *"Digital Figurings of the Unimaginable: Visual Media, Death, and Formations of the Sikh Diaspora"*, Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol. 34, No.7, September 2008, pp.1145-1159.
- Knight, Andy W., *"Conceptualizing Transnational Community Formation: Migrants, Sojourners and Diasporas in a Globalized Era"*, Special Issue on Migration and Globalization, Canadian Studies in Population, Vol. 29(1), 2002, pp. 1-30
- Mahmood, Cynthia Keppley, *"Fighting For Faith and Nation: Dialogues with Sikh militants"*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1996.
- Mohanka, Payal Singh, *"Religion and Conflict in India: A Sikh Perspective"*, The Round Table, Vol. 94, No. 382, pp.589 – 598, October 2005
- Oberoi, Harjot s. *"From Punjab to 'Khalistan': Territoriality and Metacommentary"*, Australian National University, November 1986.
- Tatla, Darshan Sing, *"The Sikh Diaspora: The search for statehood"*, University College London Press, London, 1999.
- Wallace, Paul, *"Political Violence and Terrorism in India: The Crisis of Identity"*, inside Crenshaw, Martha (ed), *"Terrorism in Context"*, The Pennsylvania state University Press, 1995.
- Weimann, Gabriel, *"Terror on the Internet: The New Area, The New Challenges"*, United State Institute of Peace Press, Washington D.C, 2006.

אנדרסון, בנדיקט, "קהיליות מדומיינות: הגיגים על מקורות הלאומיות ועל התפשטותה", תרגום:
דן דאור, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב, תשנ"ט 1999.

אתרי אינטרנט

"Khalistan militants still a threat", www.timesofindia.indiatimes.com/india/Khalistan-militants-still-a-threat/articleshow/6185222.cms

Khalistan Affairs, <http://www.khalistan-affairs.com/wp/>

PanjabMall, <http://www.panjabmall.com/default.aspx>

SikhNet, <http://www.sikhnet.com/>

World Sikh News, <http://www.worldsikhnews.com/index.htm>

SikhToons, <http://www.sikhtoons.com/index.html>

Sikh Freedom, <http://www.sikhfreedom.com/>

SikhiWiki, http://www.sikhiwiki.org/index.php/Main_Page

The Sikh Times, http://www.emgonline.co.uk/thesikhtimes_eng.php

Khalistan- The new global reality, <http://www.khalistan.net/>

Raj Karega Khalsa, <http://www.rajkaregakhalsa.net/>

Ensaaf, <http://www.ensaaf.org/>